

Tuntud Prantsuse ooperifestivalil löid kaasa Eesti muusikud. „See on paradiis. Kuigi teeme kõvasti tööd“

Sel aastal 75. korda toimuval sündmusel teeb **Alban Bergi** ooperis „Wozzeck“ legendaarse **Sir Simon Rattle**’i käe all koos Londoni sümfooniaorkestriga kaasa ka Eesti Filharmoonia Kammerkoor. Festivali kõõgipoolest vestleb dirigendi assistendi **Levi Hammeriga Anneli Ivaste**.

Anneli Ivaste

VÕIMAS: Levi Hammer oli festivalil dirigendi assistendiks.
FOTO: MONIKA RITTERSHAUS | FESTIVAL D'AIX-EN-PROVENCE

Idülliline Lõuna-Prantsusmaa on turistidele üks paradiislikke lõõgastumispaiku, kuid sealne väikelinn Aix-en-Provence on end maailmakaardile joonistanud eelkõige omanimelise ooperifestivaliga, mida teavad kõik endast lugupidavad ooperi ja klassikalise muusika austajad.

Festivali üheks keskseks sündmuseks on kujunenud Alban Bergi ooper „Wozzeck“, mille peaarhitektid on kaks Simonit – lisaks Sir Simon Rattle’ile ka Briti kuulus lavastaja, kirjanik

ja näitleja **Simon McBurney**. Esitajate ringi peategelastena kuuluvad tuntud bariton **Christian Gerhaher** ja sopran **Malin Byström**.

Georg Büchneri näidendile kirjutatud “Wozzeck” esietendus 1925. aastal Berliini Riigiooperis. See oli toona nii suur triumf, et filosoof ja muusikateadlane Theodor Adorno hakkas kahtlema teose tõelises väärtuses ning pidi heliloojat “lohutama tema edu pärast”. “Wozzecki” menu on aga püsinud sajandi ning oma ajastu radikaalseim ooper mõjub ka Aix-en-Provence’is teravalt ja kaasaegselt.

Lugu ise viib inimhinge labürinti, kus nimategelane on süsteemi hammasrataste vahele jäänud vaestes oludes kannatav sõdur Wozzeck, kes peab taluma ebainimlikku kohtlemist ja nii vaimset kui füüsilist alandamist. See põhjustab hingelise hävingu – ta mõrvab teda petnud naise Marie ja sooritab seejärel enesetapu.

Räägime kõigepealt Aix’i festivalist, mille kvaliteeti ja uuendusmeelsust kiidavad nii publik kui kriitikud. Mille poolest eristub teie jaoks see teistest Euroopa festivalidest?

Kohe kindlasti on see üks tippfestival, musitseerime siin koos absoluutselt parimatest parimatega. Siin on täielik paradüüs, istume siseõues, on soe ja saame nautida seda imelist ümbrust. Aga teeme ka kõvasti tööd, sest kõik on kunsti teenistuses. Samas on õhkkond alati positiivne. Sageli toimivad festivalid ülevalt alla käsu korras, aga see festival on väga hästi korraldatud, suhtumine kõigisse artistidesse on võrdselt positiivne.

Festivali üks kvaliteedimärke on kindlasti ka dirigent Sir Simon Rattle, kes juhatab Londoni sümfooniaorkestrit nii kontserdil kui ka Alban Bergi ooperit “Wozzeck”. Olete tema parem käsi ning aitate tema ideid ellu viia ...

Olen tundnud Rattle’it enamuse oma eluajast ja unistanud tema juures töötamisest. Esmakordselt kohtusin temaga kaks aastat tagasi siin samal festivalil kui etendasime Wagneri ooperit “Tristan ja Isolde”, kus tegi kaasa ka Eesti Fiharmonia Kammerkoori meeskoor. Kui mul oleks antud valida, mis teoseid Rattle’iga koos teha, siis oleksingi valinud just need kaks, “Tristani” ja “Wozzecki”, need kuulusid minu nagu öeldakse “tahan-ära-teha-listi”, mida kindlasti soovin saavutada enne oma surma. Ja nüüd sain neid mõlemaid teha veel koos Rattle’iga! Eelkõige on see olnud väga lõbus ja innustav protsess! Ja muidugi on suur au õppida neid teoseid koos temaga ja just selle tiimiga.

Mõlemas projektis, nii kaks aastat tagasi kui praegu töötate ka Eesti Filharmoonia Kammerkooriga, kes on kutsutud siia ooperikooriks. Nad on maailmas hinnatud, kuid tegemist ei ole ooperikooriga, kuidas nad seda rolli täidavad?

Nad on imetlusväärased, see on suurepärase koor! Olen teie koori kuulnud ühel korral ka väljaspool ooperilava, kui nad laulsid “Wozzecki” dramaturgile Gerard McBurneyle, kes muide on lavastaja Simon McBurney vend, sünnipäevalaulu. Kõigil olid pisarad silmis, see oli nii liigutav!

Eesti Filharmoonia Kammerkoor on kontsertkoor mitte ooperikoor ja siin on suur erinevus. Aga äge on see, et nad toovad kõik selle, mis kuulub suurepärase kontsertkoori juurde – kaunis vokaal, suurepärase ansambli tunnetus, hea balans häälerühmade vahel ja tõeliselt kaunis koorisound – ooperisse, mida sageli ooperikooride puhul ei kohta.

“Wozzeckis” on nad palju laval, esimestes proovides olid nad pisut ujedad, kuna ei olnud harjunud näitlema. Kuid nädala möödudes nad avanesid – naersid, näitlesid, liikusid, kasutasid miimikat, olid tegevustes paindlikud. Nad mitte ainult ei kõla hästi, aga nad näevad laval ka head välja!

“Wozzeck” on kujunenud selleaastase Aix’i festivali üheks põhisündmuseks nagu on meedias juba mainitud. On selles “süüdi” hea lavastus ja muusikaline käsitlus või teema ajakohasus?

“Wozzeck” on kindlasti meie ajastu üks suurimaid meistriteoseid. Minu töö on aidata Simon Rattle’it muusikalise ettevalmistuse ajal. Aga imetlen ka teist Simonit, meil on ju neid kaks, lavastaja Simon McBurney’t, kel on tõeline oskus seda traagilist lugu jutustada. Tema meetod on ebatraditsiooniline, ta proovib näiteks ühte stseeni lavastada kümnel erineval viisil, muudkui proovib ja proovib ja siis lõpuks leiab lahenduse, mis töötab, ja saavutab sellega midagi imelist.

Aga peategelasest rääkides, siis minu meelest on see väga hästi õnnestunud karakter, sest meil kõigil on temaga väike seos. Me oleme õnnelikud ja ei pea muret tundma toidu pärast, saame täna õhtul välja süüa minna, ei pea muretsema, kas saame magada oma voodis või peame veetma öö tänaval. Kuid elame kapitalistlikus ühiskonnas, räägin enda eest, esindades ameeriklasena oma ühiskonda, kus rikkad saavad rikkamaks ja vaesed jäävad vaesemaks, aga vahepealsel alal ei ole kuigi palju inimesi, enamik kuulub pigem vaesemasse gruppi, mistõttu tunneme endis pisut Wozzeckit.

Kui nüüd muusikast rääkida, siis mis teid Bergi helikeele puhul köidab?

Mul on pikk teekond läbitud Uue Viini koolkonnaga, kuhu kuuluvad Arnold Schönberg ja tema kaks tuntumat õpilast Alban Berg ja Anton Webern. Ma väga naudin seda stimulatsiooni, mida nende muusika annab. See võib vangistada, lüüa nagu noaga otse südamesse või liigutada sind pisarateni – see ongi ilmselt kõige olulisem tahk nende muusika puhul. Aga see on ka intellektuaalselt intrigeeriv. Olen “Wozzeckit” kuue kuu jooksul tõesti palju õppinud ning oma kodutöö teinud, aga siin proovides on hoopis midagi muud, avastan seda uuesti koos selle tiimiga.

“Wozzeck” on väga loogiline ooper, ma võin selgitada iga takti, mis seal sünnib nii muusikaliselt kui kompositsioonitehniliselt. Aga mis on kõige olulisem – see muusika haarab sind endaga kaasa ja pitsitab su südant rinnus! Kuid geenius Bergis ei avaldu vaid võimsas muusikas ja jõulistes nootides paberil. Kõige hämmastavam on selle ooperi puhul see, kuidas muusika ja draama on ideaalselt omavahel kokku sulatatud, iga noot selles partituuris on draama teenistuses.

Mida te sellega täpsemalt mõtlete? Mis siis peaks muusikas olema, et see endasse haaraks?

Bergi muusika maagilisus peitub selles (erinevalt Schönbergist ja Webernist), et ta liigub pidevalt tonaalse (*kindla helistiku olemasolu*) ja atonaalse (*kindla helistiku puudumine*) vahel. “Wozzeckis” on mõned kuulsad kohad, kus ta kasutab dodekafooniati, mis tähendab, et helirea kõik 12 nooti on võrdselt olulised ja kõlavad lineaarselt või isegi samaaegselt. Aga näiteks 3. vaatuse alguses loeb süüst räsitud Marie Piiblit, et leida lohutust, ja seal kõlab

tonaalne muusika f-minooris. Selles peitubki Bergi jõud, et ta suudab balansseerida tonaalse ja atonaalse vahel ning see on ka põhjus, miks ta on populaarne.

Dodekafoonia ehk kaksteisttoontehnikaga inimesed reeglina oma igapäevaelus kokku ei puutu, oleme ju harjunud tonaalse taustamuusikaga ...

Mind ennast huvitab väga helikeele kujunemise protsess tonaalsest atonaalseks. Näiteks, mida dramaatilisemaks muusika muutub ja mida rohkem dissonantse kõlab, seda ekpressiivsem ja mõjuvam see ka on. Sest kui näiteks soovitakse muusikas kujutada südamerabandust, siis ei saa seda teha ju C-duuris!

Agapalun rääkige ka pisut endast, mis ootab teid ees pärast Aix'i festivali?

Elan juba viimased seitse aastat Berliinis ja juhatan seal "Kolmekrossiooperit". Tulemas on ka kontserdid Kreekas, samuti assisteerin Los Angelese filharmoonikute juures Gustavo Dudameli. Teen ka klaverimuusikast oma esimese sooloplaadi, kuhu salvestan Schönbergi, Weberni, Bergi ja Gershwini teoseid. Kuid pianistina on raske vormis püsida, kui üha rohkem dirigeerin. Armastan väga Wagnerit, aga tahaksin teha näiteks ka Debussy ooperit "Pelléas ja Mélisande" ja Straussi "Elektrat" ja muidugi hästi palju sümfoonilist muusikat.

Kuid augustis tulen Eestisse, Saaremaale. Minu sõbra elukaaslasel on seal maakodu, lähen neile külla, et nautida tõelist puhkust! Saan seal lihtsalt magada, süüa head toitu ja lugeda raamatuid.

4.-24.07.2023 Aix-en-Provence'i ooperifestival

Alban Bergi (1885–1935) ooper "Wozzeck", 5 etendust, Grand Théâtre de Provence

Heliooja libreto põhineb Georg Büchneri draamal "Woyzeck" (1836)

Dirigent Sir Simon Rattle

Lavastaja Simon McBurney

Dirigendi assistant Levi Hammer

Peaosades Wozzeck Christian Gerhaher (bariton) ja Marie Malin Byström (sopran)

Londoni sümfooniaorkester, Eesti Filharmoonia Kammerkoor